

Dinko Župan

Bijeda usudbe

Karl R. Popper, *Bijeda historicizma*, Kruzak, Zagreb 1996.

Popper je svojim djelom *Bijeda historicizma* u analitičku filozofiju historije unio novo značenje pojma historicizam. Prije ovog djela pojam historicizam uglavnom se koristio u istom značenju s pojmom historizam, što se kod nas još uvijek često čini. Historicizam prema Popperovu mišljenju polazi od pretpostavke da su povijesna predviđanja moguća otkrivanjem »ritmova«, »zakona« koji čine osnovu povijesti. Povijest je tu shvaćena kao proces, razvoj koji prolazi kroz različite stupnjeve, faze, epohe i periode. Paradigmatske figure historicističke misli su, prema Popperovu mišljenju Hegel i Marx, a sam naslov knjige *Bijeda historicizma* je aluzija na Marxovu knjigu *Bijeda filozofije*. No svojom kritikom Popper više pogađa misaone pravce koji se pozivaju na ova dva filozofa. Historicisti tumače prošlost kako bi odredili budućnost, a upravo tu mogućnost Popper opovrgava, jer smatra da je budućnost otvorena i da se ne može jednoznačno odrediti. Svi pokušaji potpunog određenja budućnosti vode k totalitarnom društvu. Totalitaristi polaze od toga da znaju što je smisao povijesti i da upravo oni i samo oni mogu ostvariti taj smisao. Historicisti prvo određuju budućnost kroz svoja predviđanja, a zatim se usmjeruju prema tim predviđanjima smatrajući da ih prema njima nužno vode »povijesni zakoni« ili »sudbina«. Popper taj utjecaj predviđanja na predviđeni događaj naziva »Edipov efekt«.

Historicizam, prema Popperovu mišljenju može biti antinaturalistički i pronaturalistički. Antinaturalistički historicist opovrgava mogućnost objašnjenja povijesti putem metodologije prirodnih znanosti, jer smatra da su prirodni zakoni u razumijevanju povijesti nevažni. On polazi od toga da se povijesna razdoblja bitno razlikuju jedna od drugih, te da u svakom od tih razdoblja postoje određena pravila karakteristična samo za to razdoblje. Sa svakim povijesnim razdobljem mijenjaju se određene »povijesne okolnosti«, te se u objašnjenju povijesti ne mogu koristiti univerzalne metode. Pronaturalistički historicisti pokušavaju u povijesti otkriti zakone, no obzirom da se povijesna razdoblja bitno razlikuju, povijesni zakoni mogu ravnati samopovezivanjem susjednih razdoblja, odnosno prijelazom od jednog razdoblja u drugo. Njihova objašnjenja su srodna s organicističkim tumačenjem povijesti (Machiaveli, Vico, Spengler). Kao primjer pronaturalističkog organicističkog historicizma Popper navodi Toynbeejevo istraživanje povijesti, jer Toynbee u povijesti »otkriva« zakone kretanja, društvene sile, smjer i brzinu povijesnog razvoja. Za Poppera su takva objašnjenja samo jedna holistička zbrka neprimjerena za interpretaciju povijesnih događaja. Historicistički holisti smatraju da povijesnim metodama mogu razumjeti cjelinu u smislu sveukupnosti, no prema Popperovu mišljenju ne može se napisati totalna povijest. On želi obraniti

stav da povijest karakterizira interes za zbiljske pojedinačne događaje, a ne za društva, strukture i zakone. Ali da se stavljanjem događaja u prvi plan ne bi upalo u faktografski pozitivizam potrebno je izvesti prethodno selektivno stajalište, što znači da treba pisati onu povijest koja nas zanima, čime se Popper svrstao među prezentiste koji polaze od toga da je interpretacija povijesti bitno ograničena na interes sadašnjosti. To selektivno stajalište Popper označava kao žarište povijesnog interesa.

Historicizam je srodan i s utopizmom. Historicistički utopisti smatraju da mogu otkriti istinske ciljeve povijesti. Oni otkrivaju »potrebe svoga doba« i stoga znaju što je u skladu s time progresivno. Iz takvog razumijevanja proizlaze historicističke moralne teorije za koje je moralno dobro ono što je u skladu sa idejom napretka. Ono što historicističke utopiste čini opasnima je to što su oni spremni na velike eksperimentalne projekte u kojima su pojedinci najčešće najveće žrtve. Popper tim radikalnim promjenama historicističkog društvenog inženjeringa suprotstavlja postupno poboljšanje koje naziva postupnom tehnologijom. Zadaća je postupne tehnologije pokazati uza

ludnost historicističkih projekata, ona mora upozoriti na ono što se ne može postići i time spriječiti eksperimentiranje s ljudskim životima. Velikim diskontinuitetima Popper pretpostavlja kontinuitet malenih prilagodbi, a svaki se model mora malenim usklađivanjima razviti metodama pokušaja i pogrešaka. Ono što Popperov model razlikuje od historicističkog je to što je njegov pristup nominalistički, jer modele smatra samo logičkim konstrukcijama. Historicistički je pristup, pak, esencijalistički, jer smatraju da su njihove teorije izraz zbiljskih činjenica.

Iako u Popperovoj knjizi ima nedorečenih i nedovoljno argumentiranih teza, ona ipak ne gubi na svojoj aktualnosti ni nakon pola stoljeća, poglavito danas u Hrvatskoj gdje se pokušava oživjeti jedan arhaični historicistički pogled u obliku sudbe i usudbe.